

Benyik György

Most, hogy az Istenről beszélünk

Interjú Baka Istvánval (1995. június 23.)

István életében ért az a folyamat, fejlődött az a tragikus kór, amely elvitte őt tőlünk. Nyár elején a saját lelkiismeretem mellett a közös barátaink közül többen sürgettek, hogy mint régi barát és pap beszélgessek el Istvánval. Váltakozva sürgette ezt dr. Perényi László, Ilia Mihály és Horváth Dezső és más közös barátaink is.

Volt aki félt attól, hogy megijeszti István látogatásom, és a régi barátban a halál rettenete közelében már csak a papot fogja látni, aki a betegek szentségének felkínálásával a mindannyiunk által tudott végső búcsúra emlékezteti. István bölcsőbb volt, mint a barátok hitték, tudta, eljő az angyal, szólítani fogja, de tapintatosan kerülte a témát. Így aztán ezen a meleg nyári napon egy üveg borral és a kenettel is felszerelve, életemben először félve a vele való találkozástól, felkerestem őt.

A bort megittuk, a kenetre később került sor, amikor már ajka nem válaszolt, csak a kezét tudta imára kulcsolni, miközben a gondos feleség jóvoltából Bach muzsika szólt.

Ezen beszélgetés közben is ez a muzsika tette derűssé és emberivé ezt a sorozatra tervezett beszélgetést, melyből István állapota miatt csak ez az egyetlen készülhetett.

B. GY.

— Ez szokatlan dolog; végül is én neked nem pap vagyok, hanem a Gyurka.

— Igen.

— Nehéz, hiszen annak ellenére is...

— Nagyon szokatlan.

— Hogy tudod, mi a hivatásom.

— Meg a rangjaidat is tudom, már professzor vagy, amiért tisztellek is természetesen.

— Most, hogy Istenről beszélünk, ez legyen két magánembernek a beszélgetése. Legutóbb éppen a stúdióban, elkaptam a rádiójátékodat, az Isten a városban-t. Nagyon szép volt. Neked mi az első impressziód az Istenről?

— Erre nagyon nehéz válaszolnom, mert én úgy nőttem fel, hogy nincs Isten. Teljesen ateista nevelésben részesültem; ma sem hiszek benne. Számomra az Isten egy metafora. Sőt, fiatal koromban nem is a jónak, hanem a gonosz erőknél volt a metaforája vagy: a mindenség közönyének.

— Ez azt jelenti, hogy te tulajdonképpen nagyon haragudtál erre a metaforára?

— Igen. A metaforára és nem Istenre; mert Istenről mit tudhatok én, aki nem vagyok hívő, nem vagyok beavatott.

— Tehát akkor tulajdonképpen – furán fogalmaztál – a metaforára haragudtál, az Istenről meg mit tudhatsz?

— Igen.

— *Mégis, szétválík a metafora és a... ?*

— Azt hiszem. Igen, mert »Isten« számomra minden fölöttem álló erőt jelentette fiatal koromban, és azt, amit nem tudok befolyásolni. Mondhatnám, hogy Istent azonosítottam a Kádár-rendszerrel. Ami úgy működik, hogy nem szólhatok bele, de a sorsomat, a sorsom utolsó percét is meghatározza; egyedül a belső szabadságom maradhat meg, de Istennel szemben is megmaradhat bárkinek. Tehát a hívőnek is akár. A hívőnek talán nem, de a nem-hívőnek biztosan megmaradhat.

— *Végül is az Isten, a Kádár-rendszer, ugye mondhatom a harmadik szót is, hogy a hatalom az, ami téged nagyon nyomaszt?*

— Igen, a hatalom. A hatalom, ami a képzeletemben kozmikussá növekedett, mert úgy éreztem, hogy befolyásol és kozmikus. Ma már nem érzem úgy természetesen, mert már tudom, hogy mennyire ingatag minden hatalom. És milyen könnyen összeomlik. De akkor úgy éreztem, hogy egy olyan világban élünk, ami örök és megváltoztathatatlan, és annak az istenei, akiket a falon láttam, meg a felvonulásokon, meg a tribünökön...

— *A szentháromság: Karl Marx, Engels és Lenin...*

— Meg a kisistenek, vagy a „pápák”, akik helyettük a Földön uralkodtak, ezek itt örökké élnek. Én azt például el nem tudtam képzelni, egy Brezsnyev vagy Kádár János valamikor is meghalhat; nagyon ifjú, nagyon fiatal koromban, természetesen. Később már alig vártam, hogy...

— *Meghaljanak?*

— Hogy eltakarodjanak a színről. Emlékszem rá, hogy Brezsnyev halála örömnep volt számomra. Csúnya dolog ilyet mondani. Ha keresztény ember lennék, akkor nagyon szégyelleném is magam, de hát nem vagyok az. Ugyanakkor nem vártam változást attól, hogy ez az ember eltávozik, és az utána következő néhány év nem is azt mutatta, hogy itt valami is változni fog. És az itteni hatalom görcsös erőlködése megint nem arra mutat, de úgy tűnik, hogy az isteni rend, amit nem ők, nem is Isten, nem Krisztus, hanem a nagy inkvizítor talált ki, az továbbra is működött. A hirtelen összeomlás pedig, ami azért egy kicsit a pokol erőit is ráncszabadította, nem is kicsit, váratlanul jött és felkészületlenül.

— *Tehát, végül is, költő lévén, eléggé allegóriákban fogalmazol.*

— Így van.

— *De a tagadásod és a szerelmeid mögött mindig valamilyen féltés van, valami rendnek vagy értéknek a féltése.*

— Igen; és az irracionálitástól való féltése is. Tehát nemcsak a felfogható... Helyetük...

— *Ugyanakkor... ?*

— A betegségemet is irracionálisnak tartom. Nem értem, máig nem tudtam vele megbékélni.

— *De hát ez nem köthető a Kádár-rendszerhez?*

— Nem köthető.

— *Sem annak isteneihez?*

— Nem, nem.

— *Végül is, a betegséged szembesített egy másik Istennel?*

— Igen. Először egy jó Istennel, aki, aki bár megbüntetett a betegséggel, de megszabadított tőle. És amikor úgy éreztem, hogy megváltoztam, legalábbis nagyon sokat változtam, akkor még jobban megbüntetett. És ezt már nem értettem, ezt képtelen vagyok felfogni.

— *Tehát a te képedbe az Isten, aki szenvedést ad neked, ez nem fér el?*

— Az, hogy megaláz, az nem fér el! Nem a szenvedés nem fér el. Mert egy megalázó betegséggel vert meg... Ha van Isten (de én úgy hiszem, hogy nincsen)... Én ezt magam idéztem elő magamnak, az életmódommal, a génjeimmel.

— *Hogyha most nem velem kellene beszélgetned, hanem közvetlenül az Istennel, akkor miket olvasnál be neki?*

— Nem hiszem, hogy lenne bármi beolvasnivalóm, hiszen bűnös vagyok. Azt tudom, bűnben éltem, de úgy érzem, hogy valamiért éltem mégis.

— *S mit kérdeznék?*

— Hogy mit kérdeznék?

— *Igen. Kérdéseid csak lennének?*

— Hogy miért nem kaptam még tíz évet? Talán többet nem is.

— *És ez, ami neked adatott idáig – nem tudjuk, hogy ezután még mennyi...*

— Hát ezt nem tudjuk.

— *De ebben azért találtál szépet?*

— Igen. Szépet is találtam sokat. De valahogy mindig úgy éreztem, hogy valami megakadályoz abban, hogy az legyek, aki akarok lenni. És furcsa módon pont a betegség szabadított fel! Annak az első szakasza, amikor még azért eljárhattam hazuról, utazhattam és ... Tudod, akkor megszabadultam a szerkesztőség napi ügyeitől, bajaitól és végre csak az írásra és a fordításra koncentrálhattam. Most is csinálom, sőt a második, már megalázóbb következményekkel járó műtétem óta talán még többet dolgoztam. Azért is, hogy a depressziómat legyőzzem, meglehet, hogy ebben valami szándékosság is volt. Hiszen ezt az új kötetemet, ami itt van, azt kb. egy év alatt hoztam össze. Bár szívesen elcserélném pár év egészségre!

— *Most egy kicsit kifosztottnak érzed magad?*

— Igen. Nagyon is.

— *Úgy érzed, hogy ehhez hozzájárul a magad kétkedése, hitetlensége?*

— Nem. Egyszerűen fizikai állapotok. Hogy egy ilyen, oldalra kivarrt vastagbél nem teszi az embernek lehetővé, hogy utazzon! Állandó félelmek között élek, hogy másnak kellemetlenséget okozok – vagy magamnak.

— *Mi lenne számodra a boldogság, a mennyország?*

— Újrakezdeni.

— *És azt hogy csinálnád?*

— Hát csak úgy újrakezdeni... Tudnám, hogy jobban vigyázzak: egészségre, önmagamra, azokra, akik körülvesznek. Jobban meggondolnám minden lépésemet. Nagyon könnyelműen belementem mindenbe: a szerelmekbe is, egy kicsit a házasságba is. Még ma is tart.

— *Azért téged nagyon sokan szeretnek.*

— Igen. Nem hagynak magamra a betegségemben! Ez külön is nagyon jó.

— *Körülvesznek a nők, gyerekeid, akik nagyon szeretnek és tisztelnek.*

— Nem tudom, mi tisztelnivaló van rajtam. Nincs rajtam semmi tisztelnivaló.

— *De, van!*

— A gyengeségem szeretik bennem. Én kevésbé tudok szeretni, mint mások. Ezt mindig is tudtam magamról – és igyekeztem titkolni. Az igazi szeretet képessége hiányzik belőlem, mert akkor túltenném magam ezen is. Túl sokat foglalkozom magammal amúgy is.

— *Úgy érzed, hogy a másik nagy probléma az életedben, a szeretet?*

— Igen. Talán. Talán igen, mert túlságosan befelé figyelek. Nem személyre és mások szeretetigényére például. Én sokkal több szeretetet kaptam mindig, mint amennyit adtam.

— *Ezt kevesen ismerik el.*

— Tudom, de ilyen is van.

— *Azt hiszem, hogy ettől is nagy vagy.*

— Nem. Ennyi önismerettel mindenkinek kell rendelkeznie.

— *Úgy gondolod, hogy te képtelen vagy szeretni... ?*

— Nem, nem vagyok képtelen szeretni, csak feltétlenül nem tudok szeretni.

— *Vagy éppen ez is megaláz, hogy jobban szeretnek?*

— Nézd, ha régi szerelmeimre visszagondolok (csak régiekre gondolhatok természetesen – tekintve a koromat és családi állapotomat –): azokat mindig elriasztottam, akiket nagyon szerettem, és ezért leszoktam arról, hogy nagyon szeressek. De ez nemcsak a nőkre vonatkozott, hanem a barátokra is. Mert olyan szeretetigény volt akkor még bennem, ami kielégíthetetlen, ami riasztó. Ez visszaszorult aztán, átment valami másba.

— *Hogy változott ez meg benned? Tudsz erről beszélni?*

— Még sosem gondoltam át egészen.

— *Arra nem gondoltál, hogy az Istennek több köze van a szeretethez, mint mindenki másnak? És minden máshoz?*

— Ezt neked kell tudnod. Én nem tudom. Nekem nem volt megvilágosodásom. Soha nem éreztem ezt. Az első műtétem után egy ici-picit éreztem, de talán én vagyok a hibás, mert nem tudtam igazán átélni ezt az élményt, pedig lehet, hogy akkor meggyógyulok teljesen.

— *Nem annyira a remény volt az?*

— Én úgy éreztem, hogy akkor megbüntettek, hogy ez tisztítóútz volt és ... És ezután élhetek úgy, ahogy eddig. Hát ebben nagyon tévedtem. Élhetek úgy, ahogy eddig, csak jobban vigyázva, több türelemmel, több figyelemmel. Mert éppen a felém áradó figyelmet és szeretetet észrevéve jöttem rá arra, hogy mennyire közönyös vagyok mások iránt, mások szenvedése, mások kínjai iránt. Próbáltam más lenni, igazán nem sikerült sajnós. De hát a betegség egy irracionális dolog. És hát most miért panaszkodjak én. Vannak, akik naponta ki vannak téve annak, hogy egy orvlövész lelője őket, vagy... vagy egy más törzsbeli legyilkolja. Mi ehhez képest az én szenvedésem? Csak akkor hol van az Isten, aki ezt mind megengedi? Ezt nem tudtam soha felfogni.

— *Tudod, hogy miről szeretnék én még veled beszélgetni egyszer?*

— Igen?

— *Jób könyvéről.*

— Olvastam természetesen *Jób könyvét* annak idején.

— *De én nem arról az élményedről akarok beszélni, hanem arról szeretnék beszélni... Lásd, tudom, hogy most szívesebben írsz, mint olvasol...*

— Olvasok is.

— *Tudniillik „Jób könyvét” mindannyian nem a szemétdombon ülve és betegen, hanem egészségesen olvassuk. De Jób nem egészséges!*

— Igen. És a hite rendületlen, és ezért megjutalmazták. De én nem hiszek ilyen hatalmakban! Mert nagyon jól tudom, hogy a legtöbbit az igazán hívők szenvednek. Jó, lehet, hogy nem élük át fizikailag, de mindenképpen ők szenvedik a legtöbbet. Ez biztos.

— *A kedvemért elolvasnád azért a Jób könyvét?*

— Újraolvasnám. Persze. Jó. Megteszem. *Bibliám* van. A jehovistákat mindig azal szoktam elküldeni: megkérdezik „van-e *Bibliám*?” Igen, van *Bibliám*. És akkor becsukom az ajtót.

— *De én nem vagyok jehovista...*

— Tudom. Csak ez nekem nagyon jó hivatkozási alap.

— *Meg én úgy vagyok veled, hogy... szóval ezt nem is csak úgy olvastatnám veled, hogy ez egy bibliai könyv, hanem... Azért, mert te ezt tudod úgy olvasni, ahogy még a hívők közül is kevesen! Hogy ez irodalom, egy érzésnek a rögzítése.*

— Igen. Újraolvasom, és akkor újra beszélhetünk róla.

— *Olvasd újra! ... akkor folytatnánk ezt az interjút. Jó?*

— Jó.

Itt az interjú megszakadt. Egy fél óra múlva teljesen más témával folytatjuk.

— *Végül is, te valami szellemi dolgot hoztál létre, minden műveddel! Mi volt az első?*

— Magdolna-zápor...

— *A Magdolna-zápor volt?*

— *A Tűzbe vetett evangélium; a Döbling; a válogatott kötet, az Égtájak célkeresztjén. És akkor utána hat év alatt három kötet is egymás után: Farkasok órája, Sztyepan Pehotnij testamentuma és az idén a November angyalához.*

— *És a Szekszárdi mise?*

— Az próza.

— *Azókat nem is tartod számon, a prózákat?*

— De, számon tartom. Nagyon fontosak. Hát még a szekszárdiaknak mennyire fontosak! Kaptam egy Pro Urbe szekszárdi díjat is. És ezt inkább a prózámnak köszönhetem, mint a verseimnek. Mert minden ott játszódik. És minden a kamaszkorommal kapcsolatos. Ami életemnek egyetlen nagyobb korszaka volt. Mert csak álomban éltem ott.

— *Ezeket az álmaidat akartad rögzíteni?*

— Nem is tudom, hogy akartam-e? Amikor harminc éves koromban úgy éreztem, hogy az életem csődbe jutott, hogy csapdában vagyok, akkor elkezdtem írni ezeket a prózákat. Verset akkor nem is nagyon tudtam. És akkor megírtam a kamaszkoromat ilyen allegorikus formában.

— *Kamaszkorodban mitől féltél?*

— Semmitől. Gyerekkoromban tele voltam szorongással; de inkább a többi gyerektől féltem akkor is. A szorongások... nagyon korai gyerekkoromban jöttek. Nem mondhatnám azt – most nagyon divatosan –, hogy ötvenhatosak, mivel akkor voltam nyolc éves, és akkor voltam elsős. De nem, nem! Talán akkor nem is szorongtam annyira. Szüleimen láttam, hogy egy kicsit félnek: mind a ketten a rendőrségnél dolgoztak. Ott volt az ágy alatt a pisztoly, ha bármikor megtámadnának, használhattuk volna, de hát senkinek eszébe se jutott ilyen hülyeség. Kamaszkoromban jó volt, mert... ha a lányoknál nem is volt sikerem az én saját hülyeségem miatt, de amúgy sikeres voltam az iskolában. Önképzőköri elnök voltam, szavalóversenyeket nyertem.

— *És miért írtál?*

— Nyolc éves korom óta írtam. Miért írtam? Azért talán, mert mivel... Nem mondom, hogy ... gyengébb fizikumú gyerek lettem volna, később kiderült és pont a katonaságnál, hogy egyáltalán nem vagyok gyengébb fizikumú –, de olyan megalázható vagyok, aki nem verekszik, tudod? Aki nem üt vissza se. Maximum annyit tettem, hogy megpróbáltam hátracsavarni a támadómnak a karját. De hogy valakit megüsse?! Ez a nevelésből is eredt, meg az örökölt alaptermészetemből is, bár az apám annak idején katona volt és később rendőr. Fura, de mégis úgy éreztem: nem üthetek. Nem szabad megütni senkit. Nem tudom, valahogy így neveltek. Az egyetlen, ami kiemelt a társaim közül, hogy én például tudtam történeteket kitalálni, meg verset írni. A verseimmel nem nagyon dicsekedtem előtük, de tudom, hogy volt egy olyan időszakom a felső tagozatban, hogy a napköziben minden ebéd után

volt egy óra szünet a tanulóórák előtt, akkor odaültek körém a barátaim és kitaláltam történeteket. Rögtönöztem. Kalóz meg cowboy, meg mindenféle ilyeneket. Fura volt, hogy tudtam rögtönözni, és végig is tudtam mondani. Hogy honnan vettem, magam sem tudom, mert például vadnyugati regényeket nem is olvastam, talán egyetlen egy ponyva került a kezembe. Kalózkönyv – az már régen. Szóval furcsa volt az is, hogy kicsit ezzel mindig tekintélyt vívtam ki magamnak amellet, hogy először mindig megalázott voltam, és aztán tekintélyem lett. Ez mindig bejött. Középiszkolában már nem számított a fizikai erő, mert már nem kellett verekedni, ott eléve az első évtől kezdve tekintélyem volt. Tehát az boldog időszak volt számomra.

— *Jó. Az biztos nagy öröm, hogy az ember kitalál történeteket, de...*

— De aztán abbahagytam ezt. Tizennégy éves koromban abbahagytam, és utána csak verseket írtam.

— *De amikor először a nyomda – nem füstje – de a nyomda olma keresztülment rajtad, még akkor is... ?*

— Igen. Hát, régen nagyon örültem neki. Ma már ez az öröm úgy megkopott.

— *De azért csinálod? Valami szándékod van ezzel, nem?*

— Ennek inkább oka van, mint célja.

— *És mi az oka?*

— Azt nem tudom. Nem tudom. Hogy pénzt keressek?!

— *Ezt magad sem gondold komolyan! Csak pénzért nem csinálnád.*

— Nem, persze hogy nem.

— *Nem hiszem, hogy rá lehetne venni téged arra, hogy kapsz kétmilliót és egy rádiótelefont, hogyha verset írsz Sztálinról.*

— Nem, arra nemigen lehetne rávenni. Maximum az életemért, ahogy Mandelstam is megírta a maga Sztálin-ódáját. El is olvashatod, én fordítottam. A júniusi Nagyvilágban megjelent. Borzasztó vers.

— *Egyáltalán, mi alapján válogatsz fordítást?*

— Ezek egyrésze megbízás, másrésze pedig...

— *Én a másik részére vagyok kíváncsi!*

— Ami az ízlésemnek megfelel. Orosz költők közül főleg a század elejiek, és esetleg a klasszicisták, meg az emigránsok. Akik mindenféle szovjet örülettől mentesek. Mert abból nagyon hamar kiábrándultam. Ugyanis nagyon hittem benne. Nekem Majakovszkij kedvenc költőim közé tartozott. Szégyellem bevallani, de hát az mikor volt? Tizenhárom, tizenkét-tizenhárom éves koromban.

— *Jó, hát mindegyikünkre hatottak ezek. Egészen addig, míg Hofi nem mondta, hogy víz jön a csapból. Meg a vörös útlevelemet nem figurázta ki.*

— Nálam azért előbb kezdődött ez. De én előbb az új baloldaliság felé tájékozódtam, mert akkor húsz éves koromban (ez hatvannyolcban volt – egy elég kemény év volt az) itt is, meg nyugaton is. Errefelé különösen. Akkor én úgy éreztem sokáig – és a társaim is, a barátaim is –, hogy nem a rend..., nem az eszmében vannak a bajok, hanem ahogy megvalósítják, tehát azt kéne megváltoztatni. Akármilyen módon. Meg aztán nevetséges összeesküvések is születtek, mint volt az szerencsétlen Pór-Révai-ügy?, amit aztán Dallos György megírt. Én ezt csak hallomásból ismerem. De a gondolkodásunkat még nagyon sokáig befolyásolta. Tulajdonképpen a nyugati diákmozgalmak eszmeisége, amelyek úgy voltak marxisták, hogy fogalmuk nem volt arról, hogy mi van keleten. Ha egy amerikai diáknak egy hetet el kellett volna tölteni egy kínai kommunában, akkor beleőrült, behalt volna! De azért Mao volt a példakép.

— *Tudom, erről most korszerűtlen beszélni, sőt... de hát ilyen az idő, hogy... baloldalt, vagy jobboldalt mondani, teljesen másként hangzik, 1960-ban és 1995-ben. De*

létezik egy baloldali gondolkodás is. Hogy ha rád címkrét akasztanának, akkor nem tudom, hogy melyiknek örülnél jobban: a baloldalinak vagy a jobboldalinak?

— Rám mind a kettőt akasztották már. Régebben. Egyiknek sem örülnék.

— *Te középen vagy?*

— Igen, talán. Nem tudom.

— *És Krisztusnál a jobb lator mondta... A jobb oldalon a jobboldali, és a bal lator az volt az elkárhozott? Vagy te vagy a középen, a Krisztus?*

— Nem, én nem vagyok Krisztus! Természetesen nem vagyok.

— *Engem csak az érdekel, hogy te, aki azért bevallottan... Mert mindannyian baloldali érzelmű... gondolkodókkal ismerkedtünk meg?...*

— Igen. Még te is, ugye?

— *Még én is. Ezeket adták ki. Még nyugatról is azokat, akik a baloldali mozgalmakkal álltak kapcsolatban.*

Azokat azért megszűrve adták ki. Mert egy időben veszélyesebbnek tartották a szélsőbalt, mint a jobbot. Ez a Pór-Révai-per azt bizonyította, hogy ezek a maoista, naív gyerekek, ezek a maoista eszmék nagyon nagy veszélyt jelentettek akkor, mert pont a reformokat féltették tőlük – és jogosan.

— *Most hogyan tekintesz erre a baloldalra?*

— Melyikre?

— *Hát amiben éltél? Ha tetszik, akkor a reformbaloldalra?*

— A reformbaloldal az most más. A reformkommunizmus az, ami a glasznoszty után következett. Az egy egészen más dolog. Az demokratikus baloldal volt, de a hatvanas években, hatvannyolc tájékán ez a baloldal egy olyan összeesküvő társaság volt. Én tényleg csak messziről inkább csak hallottam róluk, mint ismertem őket. Azok ugyanúgy képzelték el a dolgokat, ahogy Leninék. Hogy összeesküsznek, és – hogy is mondjam? – magukhoz ragadják a hatalmat, ami hát tragikus is, meg neveléses is volt. Főleg, hogy egyszer már megtörtént, és egyáltalán nem lett volna tömegtámogatásuk, tehát úgy hivatkoztak a ... azok a pesti úri gyerekek a munkásságra, hogy fogalmuk sem volt arról, hogy mit jelent munkásnak lenni. Haraszi Miklós akkor találkozott először a munkásosztállyal, amikor kirúgták az egyetemről és kénytelen volt elmenni egy évre dolgozni – és abból megírta a *Darabbér* című könyvét. De azt hiszem aztán azon el is gondolkozott, hogy a dolgok nem úgy vannak, ahogy mi azt elképzeltük odáig.

— *Jó, de te... szóval ennek kapcsán azért találkoztál egy-két eszmével?*

— Nagyon kevés. Én igazából mindig csak a magam álmvilágában éltem, tehát felületesen... Volt egy barátom, aki maga is középen állt, Rittersporn Gábornak hívták, egy pesti zsidógyerek volt. Mint a baloldali értelmiség zöme. Ő már nem értett egyet ezzel a Pór-Révai dologgal, mégis beidézték őt is tanúnak, mert barátai voltak. Szinte valamennyien a Kőlcsey Gimnáziumból kerültek ki, ennek a résztvevői; mellesleg a Vámos Miklós is ebből a körből származik, még akkor a Gerilla zenekarban muzsikált, és nem üzleteket kötött. Ő ebből nagyon hamar kiábrándult, de tudom, hogy az első szovjet útja után még trockistaként jött haza. Tehát valami kiutat keresett, de megint csak balra. Most amikor pár éve találkoztam vele, most már természetesen egészen másként gondolkodik mindenről, mint ahogy mindannyian. De közben, hát, nyugaton élt, majdnem húsz évig.

— *Úgy érzem, hogy nemcsak te, hanem egy kicsit ez az egész társaság úgy megfáradt... Szóval ezt jelentené, hogy minden bomlik?*

— Nem tudom. Nézd, jötték a fiatalok, abszolút nem érdekelték őket se a baloldali eszmék, sem a későbbi hetvenes évek elején rákragadt és büszkén hirdetett nemzeti eszméink. Egyik sem. Valami egészen más ragadt rájuk. Maguk lehetnek. Tehát ez, amit a nyolcvanas évek elején én úgy láttam. Az akkor induló fiatal költők,

hogy valami ezotérikus lírát művelnek, nem az avantgardistákra gondolok, hanem egészen más társaság... magam sem tudom, hogy mit akartak. Talán ők se. Ma már ők sem tudják. Hogy függetlennek lenni egy baloldali és egy jobboldali gondolkodástól is és egy nemzeti gondolkodástól is; az pedig akkor még nem volt riasztó. Ma már én is visszariadok attól, hogy kik képviselik a nemzeti gondolkodást. Pedig én nemzeti érzésűnek tartom magam, és még ma is nemzeti költőnek, ami nagyképűen hangzik, de hát így van.

Valamikor valami ellen voltam az. De most... viszont, amikor ez hivatalossá vált az Antall-kormány idején, hát akkor ezzel leálltam. Látva a propagandisták hamis erőlködését, a szóvirágokat és a hazugságokat. De hát attól még... ez nagyon fontos, de az az igazság, hogy én nemzeti érzésű voltam, de sosem voltam nacionalista; tehát számomra egy román, vagy egy szlovák, vagy egy orosz kultúrája, amelyet leginkább ismerek, az épp olyan fontos lehet... Amellett, hogy az orosz köznapi életet szívből gyűlöltem, az orosz intelligenciát, meg az orosz embert szerettem. Az egyszerű orosz embert is, azt is, aki időnként részegen fetrengett az utcán, amúgy nyílt szívű volt. És igazából nem tehetett arról, hogy mivé tették hetven év alatt. Vagy akkor még csak ötven év volt.

— *Lehetséges lenne, hogy te egy olyan személyiségnek a hiányát fájjalod... ?*

— Igen.

— *Aki fölne a saját eszméihez? Valami prófétai személyiség, vagy... ?*

— Nem akartam próféta lenni! Én költő akartam lenni, és nem próféta. Én azt nagyon jól tudom, hogy az egy hamis dolog. Mert a próféta már politikus. Én mindig politikamentes akartam lenni. Napi politika-mentes.

— *Bocsásd meg, hogy az én műveltségem bizonyos értelemben más és... Szóval én egy ilyenre gondolok egy fura korban, mint az Assisi Szent Ferenc volt. Valaki, akinek van bátorsága másnak lenni, mint a közege.*

— Csodálatos ember volt. És az volt a legfurcsább, hogy nem égették meg, hanem elfogadták. Ez az, amit nem is értek. Vajon miért?

— *Lehet, hogy nem volt egészen... próféta?*

— Nem. Nem tudom. Lehet, hogy a legendák növesztették azzá, aminek ma látjuk?

— *Lehet, hogy egy ilyen legendának a hiányától szenvedünk?*

— Lehet. De hát lehet... Legendákban kell élnünk.

— *Biztos?*

— Nem azt mondtam, hogy eszmék nélkül.

— *Lehet, hogy ezért félsz ettől a ... szótól, mert nekünk sok legendát gyártottak...*

— Igen. Sokféle legendát gyártottak.

— *Lehet, hogy igazi legendát mégse lehet gyártani?*

— Nem tudom. Legenda – az születik, azt nem gyártják. Assisi Szent Ferencről mi maradt fenn? Egy-két himnusz, ugye?

— Igen.

— Semmi más, a többi az mind legenda volt?

— *Az mind legenda volt. Meg egy társaság, amit mégiscsak létrehozott.*

— Hát igen. Igen.

— *Ami sose volt meg sose lesz olyan, mint ő, de mégis valamit őriz! Neked vannak-e költőbarátaid, akik, úgy érzed, valamit tőled tanultak?*

— Erről nem szívesen beszélek. A fiatalabbak között biztosan van olyan, aki egy-két dolgot tőlem ismert meg, de én magam is tanulok valamennyiben másoktól. Nekem minden fordítás tanulás is. Tudod, én akkor követtem el nagy hibát, amikor úgy harminc éves korom táján, amikor amúgy sem... tulajdonképpen akkor nem betegség, hanem a lányom betegsége miatt voltam...

— *Depressziós.*

— Szobafogságra ítélve, mert haza kellett mennem délben mindig, és rá vigyázni, a feleségem már kifáradt, nagyon beteg volt. Sok, állandó kis rohama, és rengeteg baja volt. Agyvérzéssel született ugyanis. És akkor azt gondoltam, hogy azért nem is szabad fordítani, mert akkor nem marad időm másra. És közben évekig nem írtam verset, csak egyet-kettőt. Meg hogy föladom önmagam... Nem igaz, mert az írás állandó tanulás is.

— *Úgy érted a fordítás is?*

— Igen, a fordítás is. De ahhoz, hogy írni tudjak, ahhoz szükségem van arra, hogy másokat utánozzak. A magam módján magamévá teyem. Hogy lopjak tőlük. Mindent önmagamból nem szülhetek meg. És nem véletlen, hogy a legjobb költők mindig is műveltek voltak. Én nem vagyok túl művelt; vannak területek, amiket nagyon jól ismerek, elméletileg nem dolgoztam fel őket, érzelmileg igen. Én az orosz költészetnek azt a ... sokáig elfelejtett rétegét ismerem, amit az egyetemen nem is tanultunk, mert akkor még szinte tilos volt. Az emigráns költők, a kivégzett költők, akik véletlenül vagy nem is véletlenül a legjobbak voltak.. Mert aki igazán jó volt, azt vagy táborba vitték, vagy idejekorán öngyilkos lett, mint szegény Jeszenyin. Aki nem játszott egyértelműen pozitív szerepet,... Például bejáratos volt a titkos szolgálathoz, akkor még Csekának hívták, és Kirovnak volt a kedvence, tehát nagyon fura kettősségben élt. Jó, persze, alkoholista volt, ez volt a legnagyobb érv amellelt, hogy előbb-utóbb véget vessen az életének. De rajta kívül mást nem lehetett ismerni, de hát ő meghalt még 25-ben, Majakovszkij 30-ban. Hát mielőtt még... Ha Majakovszkij nem halna meg akkor, ha nem öli meg magát, ha nem ölik meg, hát most újabban azt tartják, hogy megölték? Ebben se nagyon hiszek, mert ez már egy ugyanolyan legenda, mert most már mindenkiről, aki öngyilkos volt, azt terjesztik, hogy igazából megölték, így... Jeszenyinről is. Isten tudja, mindegy, az élete véget ért, az élet értelmetlen volt előtte. Biztos, hogy táborba került volna, előbb-utóbb. Vagy pedig még jobban fel kellett volna adnia önmagát, mint amennyire föladta, mert iszonyatosan föladta. Gyalázatosan. Jeszenyin is, de ő azért odáig még se ment teljesen, mikor rádöbbsent, ezt az egy tanulságot le tudta vonni. Nem azért lett öngyilkos, nem, nem, nem. Ez az alkoholistáknak a szokásos útja. De benne volt talán ez is, bár ki tudja.

Egy pillanatra én kimegyek, jó?